

Boeksprekingen

Van Kemenade, J. A., *Als de smalle weegbree bloeit* (Opstellen over onderwijs en onderwijsbeleid), Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam, 1979, 213 blz., I.S.B.N. 90 6019 6317.

Deze bundel bevat tweeëntwintig opstellen over onderwijs en onderwijsbeleid. Ze zijn ontleend aan toespraken, artikelen, nota's, memories van toelichting en redevoeringen in de tweede kamer. Bron en tijdstip van deze tijdsdocumenten zijn achterin het boek vermeld. Het geheel geeft een goed overzicht van, en inzicht in de achtergronden van het door de auteur als minister van onderwijs tussen 1973-'78 gevoerde en voorgestane beleid. Deze bundel heeft niet de pretentie een wetenschappelijke verhandeling te zijn. De stijl is helder en vrij rechttoe rechtaan. Het boek is mede daardoor toegankelijk voor een breed publiek. De schrijver komt over als een gedreven, vakbekwaam en allround politicus, die weet wat hij wil. Reeds in de op het eerste gezicht wat gezochte titel 'Als de smalle weegbree bloeit....' zitten de elementen strijd lust en intellectuele beweeglijkheid ingebakken. Van Kemenade citeert hier zijn voorganger Van Veen, de huidige voorzitter van het V.N.O., blz. 10.

Tijdens zijn ministerschap heeft Van Kemenade wel zeer duidelijk een koers uitgezet (deze werd publiekelijk ondersteund door het wetenschappelijk forum rond de O.E.C.D.). Hij durft te kiezen, ook al heeft hij (in toenemende mate?) oog voor bepaalde dilemma's. Het beleid tracht hij wetenschappelijk te onderbouwen. In deze bundel wordt dan ook herhaaldelijk verwezen naar empirisch materiaal; met name het vergelijken in de tijd is af en toe in zijn relativerende zin zeer verhelderend. Fel neemt V. K. stelling tegen degenen die zijn beleid (veelal achteraf) typeren als 'naïef optimisme van de zestiger jaren' en het bestempelen tot een simpel vooruitgangsgeloof. Met overtuiging verdedigt hij ook de strategie der activerings- en compensatie-programma's. Op blz. 53 en 54 lijkt zelfs enigszins te worden geanticipeerd op een eventuele Nederlandse versie van de Amerikaanse 'back to basics movement'. De auteur blijkt voorts een aanhanger te zijn van de grondgedachten van (onderwijs-) ekonomen als Pen en Tinbergen. Het voor de inkomensverdeling zo essentiële, betrekkelijke nieuwe begrip tertiair inkomen wordt evenwel nog niet geïntroduceerd. V. K. heeft ontegenzeggelijk oog voor de economische randvoorwaarden van het onderwijsbeleid (hij acht bijvoorbeeld verdeling van arbeid en een inkomensbeleid noodzakelijk), maar lijkt (nog?) geneigd het gewicht van die voorwaarden wat te onderschatten. Vandaar onze suggestie aan het slot om in een vol-

gende rit het kabinetsbeleid eens mee gestalte te geven vanuit het ministerie van sociale zaken.

We lopen de opstellen vluchtig langs. Vervolgens wordt iets meer aandacht besteed aan de relatie onderwijs-arbeidsmarkt.

Na een viertal meer algemeen georiënteerde opstellen (Heel de mens; Onderwijs, een politieke opgave; Van gelijke kansen tot emancipatie; Onderwijs en samenleving) volgt 'Onderwijsstimulering en de mythe van de zelfontplooiing'. Het stimuleringsbeleid blijkt Van Kemenade nauw aan het hart te gaan, hetgeen ook op enkele andere plaatsen in de bundel tot uiting komt. Het tweede gedeelte van de titel van dit opstel slaat op het gedeelte waar de auteur Duyker fel bestrijdt. Een volgend opstel handelt over drie vormen van 'Demokratisering van het onderwijs'. In het kader van de externe democratisering pleit V. K. vooralsnog nadrukkelijk voor verlenging van de leerplicht. Op blz. 74 wordt gewezen op een fundamentele problematiek die binnen zijn partij, de P.v.d.A., onvoldoende geanalyseerd is en welke leidt tot tweeslachtigheid in woord en beleid. Het betreft hier het gericht zijn op enerzijds centrale ordening tot bescherming van de zwakken en anderzijds het meer recentelijk toegenomen accent op betrokkenheid en invloed 'aan de basis'. In opstel veertien 'Centraal of decentraal' worstelt Van Kemenade duidelijk nogmaals met deze problematiek. Gaat zijn voorkeur in wezen uit naar centrale ordening (vrij zware randvoorwaarden om de zwakken te beschermen) en heeft hij de basis ten dele in het bijzonder nodig om de verouderde pacificatie-structuren te doorbreken, vooral de ietwat uitgeholde van de katholieke, wankelende zuil? De interne en inhoudelijke democratisering worden vooral toegespitst op het thema 'de school aan de ouders'. In het laatste opstel 'Wie bestuurt de mammoettanker?' waarin V. K. onder meer (wat bedroefd naar het lijkt) nogmaals de aandacht richt op de lange en moeizame weg van een pacificatie-democratie naar een participatie-democratie, neemt de (mede-)zeggenschap ook een centrale plaats in. Opvallend is, dat nu eindelijk toch wordt gekozen voor een S.E.R.-achtige structuur als tussenstap.

Een viertal opstellen zijn gewijd aan het vraagstuk der school-richtingen. Zeer lezenswaard is het opstel 'Naar een rode school?' geschreven in de periode, dat het restau-

ratie- en nestgeur-virus onder meer V. K.'s vooraanstaande partijgenoten Van der Louw en Van den Heuvel besmet had. Gelukkig zijn er 'doorbraak-mensen' die door het geven van tegengas mede een bezinningspauze bewerkstelligen. De titels van de andere drie opstellen zijn: De openbare school, wezenlijk onderdeel van een vrij onderwijsbestel; Naar een nieuwe schoolstrijd; Vrijheid en deugdelijkheid (welke begrippen volgens de auteur voortdurend opnieuw vulling moeten krijgen, denk hier bijv. aan de herstructurering van de N. (ieuwe) P. (edagogische) A. (cademics), M.S.; Van Kemenade zelf noemt in dit verband o.a. de leerplicht).

Een ander viertal opstellen gaat over een onderdeel van het onderwijssysteem, namelijk resp. de nieuwe basisschool, de middenschool, de open school en het hoger onderwijs. Opvallend is, dat V. K. niet expliciet aandacht besteedt aan de tweede cyclus van het voortgezet onderwijs (de bovenschol, het participatie-onderwijs of onderwijsvoorzieningen van 16- tot 18-jarigen). Wel heeft hij ook voor dit gekompliceerde terrein een innovatie-commissie geïnstalleerd. Jammer is, dat gedurende zijn ambtsperiode een deel van de praktijkleraren enigszins van zijn beleid lijken te zijn vervreemd. Over de belangrijke, door V. K. zeer gestimuleerde structurele hervorming van de eerste cyclus van het voortgezet onderwijs wordt onder meer (wel zeer relativerend, M. S.) opgemerkt, dat de of een middenschool geen heilige koe of panacee voor alle kwalen is, doch gewoon een poging. Terecht stelt de auteur, dat de hoogstbegaafden ook iets hebben te winnen bij de hervormingen die onder andere een verbrede doelstelling beogen en geen anti-intellectualisme impliceren. Bij de open school bepleit V. K. ons inziens terecht nadrukkelijke voorrang voor mensen met weinig opleiding (wat tegen de 'natuurlijke' gang van zaken lijkt in te gaan, getuige onder meer de studie 'Profijt van de overheid' van het sociaal cultureel planbureau, M. S.). In het opstel 'De verbeelding aan de macht' vindt een kritische evaluatie plaats van het gebeuren in het hoger onderwijs na 1968. Er zijn daar, volgens V. K., duidelijk kansen gemist!

In het opstel 'Leerplanontwikkeling in Nederland' heeft de auteur het klaarlijk nodig gevonden op te merken (primair met betrekking tot de groei-instelling Stichting Leerplanontwikkeling), dat de benoeming van medewerkers in de eerste en voornaamste plaats een zaak is van deskundigheid en integriteit (blz. 194).

De titel van het opstel 'De leermiddelenmarkt, een vergeten hoofdstuk in het onderwijsbeleid' spreekt voor zich. In het opstel 'Onderwijsresearch en onderwijsbeleid' merkt Van Kemenade à la Idenburg op, dat de post onderwijsresearch nog geen kwart procent van de onderwijsbegroting bedraagt. Hier bezuinigen is bedrijfsmatig gezien volgens hem uit den boze. Er worden enkele indicaties gegeven, hoe de verhouding tussen onderzoek, beleid en praktijk kan worden verbeterd.

Dan nu drie opstellen die wat meer expliciet betrekking hebben op de relatie onderwijs-arbeidsmarkt. Ook in de andere opstellen komt dit thema vanzelfsprekend af en toe meer of minder rechtstreeks aan de orde. We denken met name aan de meer algemeen georiënteerde opstellen aan

het begin (bijv. blz. 20, waar gewezen wordt op de onzalige spiraalwerking tussen onderwijs en maatschappij die dient te worden doorbroken). In 'Wie zal de varkens hoeden?' stipt de auteur het wel zeer fundamentele probleem aan van de verdeling van arbeid. Hij gaat onder meer wat nader in op de begrippen 'overscholing' en 'onderbenutting'; het relativerend verwijzen naar 'het verleden is hier wel zeer verhelderend. Ideeën van (onderwijs-)economen als Emmerij en Pen/Tinbergen klinken in dit en het volgende opstel 'De spanning tussen onderwijs- en arbeidsmarkt' duidelijk door. Thesen over de ontwikkeling van de arbeidsplaatsenstructuur als 'dekwalificatie' en 'polarisatie' lijken nog niet tenvolte te zijn verwerkt. Mondt voort het voorgestane beleid in de harde, weerbarstige praktijk niet uit in een liberale, elitaire, human-capital achtige richting? We denken hier aan wat de korte en middellange termijn betreft, aan de vrouwen-emancipatie en aangaande de wat langere termijn aan het gecumuleerde effect van schoolwerkplannen en ouderparticipatie (of ruimer: zeggenschap van alle bij een onderwijsinstelling betrokkenen). Voor een verder in theorie en praktijk uitwerken van zijn ideeën met betrekking tot het spanningsveld tussen onderwijs en arbeidsmarkt zou een zich verplaatsen naar 'de andere kant' van dit spanningsveld wel eens zeer dienstig kunnen zijn. In opstel twintig 'Arbeidsvoorwaarden en werk in het onderwijs' blijkt, dat V. K. ten opzichte van de onderwijssector al enige Sociale-Zaken-achtige stappen heeft ondernomen. Hij 'stipt' drie problemen 'aan' (formulering V. K., blz. 208). Ten eerste de zich de eerstkomende tijd verscherpende werkgelegenheidsproblemen in het onderwijs. Met name het voorstel alternatieve opleidingsmogelijkheden te creëren als oplossing naast de noodzakelijke numerus fixus dient ons inziens nader te worden uitgewerkt, ook wat betreft de werkgelegenheidskansen, resp. garanties. Het tweede probleem vormen de inkomensverschillen in het onderwijs. Hier zij terloops opgemerkt, dat de invoering van een methode van functiewaardering, als mede een eerste aanzet tot enige nivellering van inkomens nogal wat stampij veroorzaakte. Het derde probleem, de organisatie van de school en het leraarsambt hangt nauw samen met de vorige.

In zijn woord vooraf stelt Van Kemenade onder meer, dat zijns inziens onderwijs en menselijke ontplooiing van doorslaggevend belang zijn voor de kwaliteit van het bestaan in een samenleving die de grenzen van de materiele groei nadert en waarin macht vereenzelvigd dreigt te raken met deskundigheid ('rise of meritocracy', 'brave new world'). Hij hoopt met deze bundel bij te dragen tot de voortgang van de noodzakelijke bezinning en discussie over taak en plaats van het onderwijs in de komende decennia, welke naar zijn gevoel de laatste tijd (nu ook in Nederland, M. S.) weer dreigt te veranderen. Van Kemenade moest Van Veen, als die kans zich voordoet, maar eens opzoeken in het centrum van de macht, namelijk als minister van Sociale Zaken. Vanuit een dergelijke sleutelpositie kan hij de ruimte creëren om het door hem voorgestane onderwijsbeleid te laten bloeien. Dan zullen enkele nu nog wat vaag geformuleerde onderdelen van dit beleid bij de nieuwe sociale zaken-achtige belichting - in

overleg met teamgenoten op O. en W. – ongetwijfeld snel nader worden ingevuld.

De auteur is ons inziens iemand die (politieke mede- en tegenstanders) iets heeft te zeggen. Men leze dus zelf.

M. Santema

F. N. Kerlinger, *Behavioral Research. A Conceptual Approach*.

Holt, Rinehart & Winston, New York-London, 1979, XVI + 356 pag., ISBN 0-03-013331-9. f 34,40.

Het is wellicht geen overdrijving om te stellen, dat de kwaliteit van onze wetenschappelijke kennis in hoge mate samenhangt met de wijze waarop deze kennis verworven is. Dit geldt voor alle empirische wetenschappen. Voor zover de gedragswetenschappen daarbij een bijzondere plaats innemen, moet de oorzaak daarvoor gezocht worden in de aard van het aspect van de werkelijkheid dat zij bestuderen en niet zozeer in de beginselen der kennisverwerving zelf.

Tegen deze achtergrond kunnen we Kerlingers *Behavioral Research. A Conceptual Approach* een duidelijke plaats geven. De auteur beschrijft methoden en technieken van het moderne gedragswetenschappelijk onderzoek uitgaande van de aard der wetenschap in het algemeen. Naar zijn idee wordt de wetenschap in zijn algemeenheid gekenmerkt door haar *empirische karakter* en door haar streven naar *objectiviteit*. Op deze wijze probeert de wetenschapper te komen tot *theorie-vorming* en *verklaring*, de voornaamste doelen der wetenschap. Het onderzoek dat hiermee samenhangt moet in verband daarmee opgevat worden als het op controleerbare en systematische wijze onderzoeken van de bij *hypothese* opgestelde *relatie(s)* tussen *afhankelijke* en *onafhankelijke variabelen*. Aan de hier recursievere begrippen schenkt de schrijver uitvoerige en zorgvuldige aandacht in de hoofdstukken 1, 2 en 3. Deze vormen het conceptuele fundament voor de onderwerpen welke in de hoofdstukken 4 tot en met 13 beschreven en geïllustreerd worden, zoals beginselen der statistiek, verschillende designs (one-way, factorial), meten van variabelen en zelfs zulke geavanceerde technieken als multivariate analyse-technieken. Steeds laat de schrijver de wezenlijke kenmerken van de behandelde principes zien, hun mogelijkheden, grenzen en moeilijkheden (bijv. m.b.t. de interpretatie van de met die technieken verworven gegevens). Het boek laat daarbij bovendien zien, dat de beschikbaarheid van de steeds meer verfijnde analyse-technieken de mogelijkheid opent om ook steeds complexere vraagstellingen te onderzoeken. Het is wél zo, dat deze technieken door hun formele en vaak complexe uiterlijk – en waarschijnlijk ook door de daarbij noodzakelijke te gebruiken computer – voor velen een afschrikwekkend imago hebben. Aan een aantal van de daarmee samenhangende misverstanden en controverses besteedt Kerlinger aan het eind van zijn boek nog drie hoofdstukken (14, 15, 16): de werking van de computer wordt in grote lijnen uiteengezet; verder worden op een heldere en consequente manier problemen besproken als kwantificering, waarden en wetenschap, de relatie onderzoek-praktijk. Ter afsluiting worden in het laatste hoofdstuk (Appendix) nog enige gangbare onderscheidingen (Types of Research) en elementaire technieken (Methods of Observation and Data

Collection; Statistical Significance Testing) behandeld. Met recht heet dit hoofdstuk Appendix: het hangt er een beetje pretentieloos bij en heeft het karakter van een verplicht nummer waartoe op dat moment geen directe noodzaak is.

Een bijzondere vermelding verdient hier in elk geval de wijze van behandeling, omdat ik meen dat daarin juist een van de grote verdiensten van dit boek schuilt. In een prettige en heldere stijl probeert de auteur voortdurend om de lezer op de eerste plaats inzicht te verschaffen in de behandelde materie, waarbij volledig afgezien wordt van allerlei rekentechnische details en mathematische afleidingen. De werkwijze is dan ook zodanig, dat de lezer eerst min of meer intuïtief inzicht krijgt in de problemen en principes – de zorgvuldig gekozen en reële onderzoeksvoorbeelden en het commentaar daarbij vervullen die functie prima – die daarna verder uitgewerkt en geëxpliciteerd worden. Het boek is dus niet bedoeld om de lezer te onderrichten in het uitvoeren van bijv. variantie-analytische berekeningen, maar juist om de conceptuele inhoud van de analyse-technieken te verduidelijken, zonder dat daarmee de werkelijke exact-mathematische relaties geweld wordt aangedaan. Dit moet bij tijd en wijle (bijv. bij de multivariate analyse-technieken), ook voor een expert op dit gebied als Kerlinger, geen gemakkelijke opgave geweest zijn.

Bij alle lof die we voor dit werk moeten hebben, is er toch ook reden voor een aantal kritische kanttekeningen. Zo komt het begrip 'statistische significantie' enigszins ongelukkig uit de verf, terwijl dit begrip toch beter zou verdienen aangezien het in statistische context veelvuldig gebruikt wordt en daar ook niet zelden aanleiding geeft tot laakbare interpretaties*. Zo lezen we in Kerlingers boek: 'A "statistically significant" result is one that departs "sufficiently" from chance expectation or a random base' (p. 77; p. 312). De achterliggende manier van denken geeft het boek keurig weer. Namelijk: onder de aanname (we noemen die maar even H) dat alle variatie bij toeval ontstaan is, kunnen we een kansverdeling opzetten van mogelijke waarden en daarmee de waarschijnlijkheid bepalen dat we een waarde vinden zoals een gevonden waarde (we noemen de gevonden waarde voor het gemak E). In het kort kunnen we dan zeggen, dat we de waarschijnlijkheid van E bepalen, gegeven de aanname H, of nog anders uitgedrukt: $p(E/H)$. Wanneer we een waarschijnlijkheidswaarde (bijv. voor een verschil tussen deze twee gemiddelden) vinden die voldoende klein is, laten we zeggen $p = .01$, dan is men geneigd om aan te nemen 'that there is only one chance in 100 of obtaining so

*Cf. R. P. Carver, *Harv. Ed. Review*, 1978, 48, 3, 378-400.

large a difference bij chance alone' (p. 314). Hiermee wordt dan echter een uitspraak gedaan over de waarschijnlijkheid van de oorspronkelijke aanname H, gegeven de gevonden waarde (E)! We geven dan dus eigenlijk een schatting van $p(H/E)$, hetgeen strikt genomen niet geoorloofd is en eigenlijk alleen kan volgen uit een Bayesiaanse analyse, een analyse-techniek die in het boek helaas niet behandeld wordt. Nu ben ik niet geneigd om aan te nemen, dat de auteur niet op de hoogte zou zijn van bovengenoemde onderscheiding. Eerder denk ik, dat het een gevolg is van de intuïtieve wijze van behandelen. Deze is – zoals we eerder aangaven – wel aantrekkelijk, maar lijkt hier toch ontspoord te zijn. Het is te hopen, dat dit in een volgende druk van het boek hersteld kan worden, te meer daar de hier gesuggereerde interpretatie van significantie-gegevens voedsel kan geven aan een vrij algemene interpretatie-fout.

Proberen we nu langzamerhand tot een eendoordeel te komen over het boek. Ik wil me dan beperken tot twee opmerkingen. Ten eerste moet gezegd worden, dat het boek geschreven is door iemand die ernst maakt met de ontwikkeling van de wetenschap. Het is echter goed om vooral ook de grenzen van de door hem geschetste methodisch-statistische technieken te kennen en te onderstrepen. De hier beschreven technieken dragen ertoe bij om onze onderzoeksvragen goed te stellen, hetgeen iets anders is dan goede onderzoeksvragen stellen. Dit laatste is

voor een vruchtbare wetenschapontwikkeling van wezenlijk belang. Het is een 'fallacy' om te menen dat vernuftig experimenteren en het gebruik van objectieve methodische en statistische technieken alléén deze ontwikkeling kunnen garanderen. Ik haast mij om hieraan toe te voegen, dat ook Kerlinger dit beaamt (p. 11-12), maar hij besteedt daar slechts 27 regels aan. Persoonlijk vind ik dat erg weinig. Mijn tweede opmerking is positiever. Ik meen dat we een boek vooral moeten beoordelen op wat er wél in staat en wil op dat punt over mijn waardering voor dit boek geen twijfel laten bestaan. Ondanks de hierboven gesignaleerde tekortkomingen vind ik het een waardevol boek dat prettig geschreven is en dat bovendien – het moet gezegd worden – mooi en degelijk is uitgevoerd. Het is uiterst nuttig voor een ieder die bij zijn computer-output niet uitsluitend geïnteresseerd is in p-waarden, maar ook wil weten waarop die output in eerste instantie gebaseerd is; te denken valt daarbij ondermeer aan al diegenen die in staat moeten worden geacht om research-gegevens uiteen te zetten in een voor een niet-ingewijde begrijpelijk verhaal. Het boek laat zich door zijn uitstekende subject index bovendien goed als naslagwerk hanteren. Ik denk tot slot dan ook, dat dit niet altijd zo eenvoudige boek voor een uiteenlopend lezerspubliek geschikt is en niet alleen voor de 'non-scientist' of de beginneling zoals de auteur in zijn voorwoord beweert.

H. van Oers

C. F. van Parreren en J. G. van der Bend (red.), *Psychologie en mensbeeld*. Basisboeken, Ambo, Baarn, 1979. 119 pag., ISBN 90 263 2053 3

Het boekje 'Psychologie en Mensbeeld' is ontstaan naar aanleiding van een cursus, georganiseerd door de Internationale School voor Wijsbegeerte in Amersfoort. De voor deze cursus ('Mensbeelden in de Psychologie') gehouden voordrachten zijn bewerkt en uitgebreid, zodat in deze boekuitgave een introductie wordt gegeven in vijf denkrichtingen die de huidige psychologiebeoefening voor een groot deel beheersen.

In het hoofdstuk 'Het mensbeeld in de behavioristische psychologie' zet Dr. S. J. Bakker het fundamentele uitgangspunt van het behaviorisme uiteen: het pleit voor een monistische opvatting van de mens en richt zich tegen het door Descartes ontwikkelde dualistische standpunt. Aan de hand van 'muzikaliteit' als voorbeeld van een mentalistische schijnverklaring voor goed piano leren spelen worden zes werkhypothesen van het behaviorisme genoemd. Nadat punten van kritiek op het behaviorisme zijn genoemd vanuit de fysiologische, de cognitieve en de humanistische psychologie wordt duidelijk gemaakt dat er soms verzoeningsprocessen hebben plaats gevonden, waarbij de kenmerken van diverse systemen zijn gecombineerd.

Voor Dr. P. A. Vroon ('Het mensbeeld in de cognitieve psychologie') is de cognitieve psychologie niet zozeer gericht op de vraag hoe gedrag kan worden voorspeld, maar op de vraag hoe gedrag in het organisme tot stand komt en kan worden begrepen, waarbij de mens wordt gedefinieerd

als een actief, scheppend wezen. Het ontstaan van het cognitivisme wordt op rekening gesteld van de falende informatietheorie, de Chomskiaanse taalkunde en de ontwikkeling van de computerkunde. De inhoud van de cognitieve psychologie wordt duidelijk gemaakt met behulp van het gezichtspunt van Kant dat de werkelijke wereld slechts denkbaar en niet kenbaar is. Voor de cognitieve psychologie is het constructieve karakter van ons functioneren een belangrijk kenmerk, o.a. tot uitdrukking komende bij het waarnemen, de herinnering en de motoriek.

Prof. Dr. P. C. Kuiper besteedt als inleiding tot de problemen rond 'Het mensbeeld in de psychoanalyse' aandacht aan het grensverkeer tussen wetenschap en wijsbegeerte in het algemeen. Daarbij noemt hij het gevaar van psychoanalytische grensoverschrijding. Tot het mensbeeld van de psychoanalyse behoort een socratisch vertrouwen in bewustwording, realiteitszin en respect voor de vrijheid en eigen verantwoordelijkheid van de medemens. Bij de bespreking van het mensbeeld van de psychoanalytici vinden wij in een notedop diverse opvattingen over uiteenlopende onderwerpen als liefde ('flexibele monogamie'), dood en het geweten: 'Wie enigszins tevreden door dit moeilijke leven heen komt, zonder onder te gaan en zonder anderen ten gronde te richten en daar een onvermijdelijk schuldgevoel aan over te houden, mag dankbaar zijn (al is het zonder geloof wel wat moeilijk te weten

dankbaar aan wie). Aangezien men volgens Kuiper psychoanalyticus kan zijn zonder het in alles met Freud eens te zijn, wordt het mensbeeld van Freud in een paar bladzijden apart besproken.

Dr. P. B. Bierkens ('Het mensbeeld in de humanistische psychologie') noemt als achtergrond van de door Maslow geïnitieerde nieuwe richting in de psychologie het optreden van de humanisten aan het eind van de middeleeuwen, het existentialisme, de Gestaltpsychologie en het maatschappelijk onbehagen uit de zestiger jaren. In de theorie staat de 'behoefthiërarchie' van Maslow centraal: door terugkeer naar de ontvankelijkheid voor de diepe symbolische waarden van medemensen en dingen om ons heen ('resocialisatie') kan men de weg vinden naar 'moments of ecstasy which cannot be bought, cannot be guaranteed, cannot even be sought'. De humanistische psychologie levert kritiek op de starre, snobistische methodologie binnen de 'gevestigde' psychologie en besteedt veel aandacht aan de creativiteit in zijn uiteenlopende vormen. De uitgangspunten hebben een nieuwe impuls gegeven aan de trainingen in tussenmenselijke relatievorming. In de laatste paragraaf maakt Bierkens enige kritische kanttekeningen, waarbij hij het gevaar onderkent van anti-intellectualisme en anti-wetenschappelijkheid binnen bepaalde sectoren van de humanistische psychologie.

In 'Het mensbeeld in de marxistische psychologie' noemt Drs. H. A. Tuender-de Haan eerst enige elementaire noties van de marxistische wereldbeschouwing. Als voorbeeld van de gevolgen van 'de positie in het geheel van maatschappelijke verhoudingen' noemt zij 'de hernieuwde opkomst van de feministische beweging': het wordt aannemelijk genoemd 'dat het geringe zelfbewustzijn van vrouwen hun marginale rol in het productieproces weerspiegelt.' Uit de theorie over het kapitalistische stelsel en de klassestrijd ontstaat de belangrijkste vraag voor de psychologie, nl. de vraag onder welke voorwaarden mensen vanuit hun klassepositie tot een juist begrip van hun maatschappelijke situatie komen 'om verbetering voor henzelf en hun lotgenoten naderbij te brengen.' De burgerlijke psychologie stelt zich een dergelijke belangrijke vraag niet, aangezien de burgerlijke psychologie de mens los van historische en maatschappelijke context, als geïsoleerd individu, bestudeert: 'Op een mensbeeld zonder maatschappijvisie valt geen wetenschappelijke theorie te bouwen.' In de wijze waarop psychologie en marxisme moeten worden verenigd worden drie stromingen onderscheiden: psychoanalyse en marxisme (Wilhelm Reich, Ador-

no), de 'kritische psychologie' (vooral besproken aan de hand van de studies van Holzkamp en Holzkamp-Osterkamp) en 'het theoretisch anti-humanisme' (Althusser en Lacan). 'Enkele vragen tot slot' versterken de indruk dat deze bijdrage niet, zoals de overige bijdragen in deze bundel, geschreven is door iemand die met kritische gezindheid en enige mate van distantie haar gebied beschouwt, maar door een adept van het marxistisch denken die zich op nogal dogmatische wijze daarmee identificeert.

In zijn bijdrage 'Verscheidenheid van mensbeelden - eenheid in de psychologie?' geeft Prof. Dr. C. F. van Parreren enige nadere theoretische beschouwingen en bespreekt de vraag of het mensbeeld dat wij bij een psychologische school aantreffen het resultaat van het onderzoek is, dan wel of een bepaald mensbeeld juist aan dat onderzoek voorafgaat. Niet alleen is men bevooroordeeld met betrekking tot het mensbeeld waarvan men als psycholoog uit zou moeten gaan, maar ook ten aanzien van de in de psychologie te volgen onderzoeksmethodologie legt men een niet rationeel gebaseerde selectiviteit aan de dag. De strijd tussen scholen en hun methoden is niet alleen een rationele, maar ook een emotionele aangelegenheid.

De vraag of eenheid in de psychologie nagestreefd kan worden hangt samen met de vraag wat men van de psychologie als wetenschap verwacht, met name, of men wil pleiten voor een descriptieve of een salutare psychologie. Het schijnt slechts mogelijk te zijn in de diversiteit orde en samenhang te brengen via de methodologie. Aan de hand van enige concrete voorbeelden geeft de schrijver inhoud aan de wenselijkheid dat studenten opgevoed worden in het verwerven van een analytische houding: met name aan onze faculteiten van sociale wetenschappen werkt men 'vaak meer aan het stijven van de eerstejaarsstudenten in de van pers en televisie overgenomen primitieve ideeën en zwart-wit-denkwijzen.' Voorwaarde voor het bereiken van een synthese is dat men uitgaat van een 'open mensbeeld'.

Bovenstaande weergave van enige punten moge duidelijk maken dat deze bundel terecht is opgenomen in de serie 'Basisboeken'. Het vormt, hoewel geschreven door uiteenlopende auteurs, een eenheid en maakt de centrale onderwerpen voor de belangstellende leek goed toegankelijk, terwijl de meer geïnteresseerden door een literatuurlijst na ieder opstel verder verwezen worden.

R. Eikeboom

Mededelingen

Coördinatoren aangewezen voor onderzoeksthemagroepen

Onlangs heeft de Stichting voor Onderzoek van het Onderwijs (SVO) te Den Haag het startsein gegeven voor de ontwikkeling van vier nieuwe onderzoeksthemagroepen (OTG's). OTG's zijn landelijke samenwerkingsverbanden van onderzoekers en andere terzake kundigen die streven naar verbetering van de opbrengst van het onderzoek voor de onderwijspraktijk. Daartoe zijn probleemgebieden in het onderwijs geselecteerd die zich als 'thema's' lenen voor samenhangend geprogrammeerd onderzoek. De nieuwe OTG's richten zich op de terreinen (thema's): curriculum, evaluatie van onderwijsvernieuwingen, onderwijsleerprocessen en onderwijs en maatschappelijke ongelijkheid. Het OTG-experiment strekt zich nu uit over vijf proefvelden. Het thema motivatie in het onderwijs was de bovengenoemde onderwerpen al als proefveld voorgegaan. Eind 1980 zal het experiment in een beslissend stadium komen. Dan zal het SVO-bestuur, op grond van de op de afzonderlijke proefvelden opgedane ervaringen, zich moeten uitspreken over de voortgang ervan.

Inmiddels heeft de SVO de zorg voor de OTG-ontwikkelingen op de onderscheiden proefvelden in handen gegeven van speciaal daartoe aangestelde coördinatoren. Zij zullen de verdere uitbouw en voortgang van de themagroepen bewerkstelligen. Belangstellenden kunnen contact opnemen met (één van) de onderstaande personen.

Voor het thema *motivatie in het onderwijs*: drs. E. Roede, R.I.T.P., Prinsengracht 303, Amsterdam, tel. 020-23 32 01
Voor het thema *curriculum*: mevr. drs. R. Wolbert, Vakgroep Onderwijskunde R.U. Utrecht, Heidelberglaan 1, De Uithof, tel. 030-53 48 60

Voor het thema *onderwijsleerprocessen*: drs. G. Beukhof, Vakgroep Onderwijs R.U., Utrecht, Heidelberglaan 1, De Uithof, tel. 030-53 49 41

Voor het thema *evaluatie van onderwijsvernieuwingen*: drs. W. v.d. Grift, Kohnstamm Instituut, Keizersgracht 119, Amsterdam, tel. 020-22 94 71

Voor het thema *onderwijs en maatschappelijke ongelijkheid*: drs. J. Meurs, Afd. Onderwijs sociologie, Sociologisch Instituut, K.U., Nijmegen, tel. 080-51 30 13

Organisatie voor onderwijspsychologisch onderzoek

De organisatie voor onderwijspsychologisch onderzoek is opgericht op 22 maart 1979. Het doel van de organisatie is de bevordering van wetenschappelijk onderzoek op het gebied van de onderwijspsychologie. Het bestuur van de organisatie wil dit doel realiseren door het beleggen van wetenschappelijke bijeenkomsten en het bespreken en beoordelen van onderzoekvoorstellen, waarna deze ter subsidiëring worden ingediend bij S.V.O. of Z.W.O. of andere subsidiërende instellingen. Het bestuur heeft het voornemen een aantal bijeenkomsten te organiseren, waarop de raamplannen voor onderzoek op een bepaald gebied besproken kunnen worden.

De eerste bijeenkomst vindt plaats op woensdag 19 maart a.s., in een der gebouwen van de Vrije Universiteit te Amsterdam. Het onderwerp is het onderzoek van onderwijsleerprocessen. Onderzoekplannen op dit gebied zullen worden geschetst in een bestuursnota. De nadere specificatie van het gebied en de aanwijzing van deelgebieden waarop het onderzoek nodig is zullen in deze nota aan de orde komen. Commentaar op de nota wordt gegeven in drie afzonderlijke inleidingen, door specialisten op het betrokken gebied, die ook hun eigen visie op het onderzoek op dit terrein zullen geven. De specialisten zijn afkomstig uit verschillende subfaculteiten en onderzoekinstellingen.

Personen, die aan deze bijeenkomst wensen deel te nemen kunnen zich opgeven bij: Dr. S. Dijkstra, Subfaculteit der Psychologie, De Boelelaan 1115, kamer C-110, Amsterdam. Tel. 020-5 48 38 76.

Opgave voor 1 maart a.s.. Na opgave wordt het programma toegezonden.

Inhoud andere tijdschriften

Persoon en Gemeenschap
32e jaargang, nr. 4, december 1979

Werkloosheid: implicaties voor het onderwijs, door W. Wielemans

De recente wijzigingen in het secundair onderwijs, door G. Colebunders

Een brugklas K.O.-L.O. als V.L.O.-alternatief? door R. Dujardin
 Meewerkend of lijdend? Spraakkunst op school. Een probleemstelling, door F. Daems

Tijdschrift voor Onderwijsresearch
 4e jaargang, nr. 6, november 1979

Studielast en normstudent: Ontwerp van een akkoordtheorie. 1. Algemeen model, door A. D. de Groot
 Further applications of Bayesian statistical methods to the prediction of performance in secondary education, door M. G. H. Jansen
 Bayesiaanse schatters voor de correlatiecoëfficiënt in 'Restriction of Range' (geval I), door U. Brouwer en P. Vijn
Notities en Commentaren
 Warries' Procrustesbed, door P. G. Swanborn
 Commentaar op Swanborn, door E. Warries
 Boekbesprekingen
 Mededelingen

Tijdschrift voor Othopedagogiek
 18e jaargang, nr. 12, december 1979

Redactioneel, door R. de Groot
 De kluwen van Ariadne, door P. M. van den Bergh
 Kaatsen met de kluwen, door J. van Weelden
 Kanttekeningen bij de couveuse-verpleging, door P. Peters en R. Verstegen
 Effect van sociale herprogrammering op o.a. het 'doel-huilen' van een achtjarig zwakzinnig meisje, door F. W. Hoekstra
 Tinbergen en het autisme
 Boekbespreking
 Weetwinkel

Ontvangen boeken

Bolkestein, G. (Red.), *Facetten van speciaal onderwijs*; Orthovisies - 9, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1979, f 14,50

Dechesne, B. H. H., *Lichamelijk gehandicapte jongeren*, Lemniscaat, Rotterdam, 1979, f 34,50

Dijkstra, A., *Stigmatisering. Maatschappelijke gevolgen van een afwijkend uiterlijk*, Lemniscaat, Rotterdam, 1979, f 21,50

Fritz, J., *Emancipatorische groepsdynamika*, (oorspr. titel: Emancipatorische Gruppendynamik, 1975), H. Nelissen, Bloemendaal, 1979, f 19,25

Goorhuis-Brouwer, S. M., *Niet vanzelfsprekend. Taalontwikkelingsstoornissen en afasie bij kinderen*; Orthovisies - 10, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1979, f 17,50

Klaassen, C., *Sociale en politieke vorming. Bouwstenen voor een maatschappijleertheorie*, Samsom, Alphen aan den Rijn, 1979, f 27,50

Grypdonck, A. (Red.), *Het educatieve boek*, Uitgeverij HeideLand, Hasselt, 1979, BFrs. 495,-

Pulles, C. G. J., *De wensmand. Speltherapie voor grote mensen*, H. Nelissen, Bloemendaal, 1979, f 12,90

Schroots, J. J. F., *Leidse diagnostische test. Deel 5: Cognitieve ontwikkeling leervermogen en schoolprestaties*, Swets & Zeitlinger, Lisse, 1979, f 38,40

Socket, H. (Ed.), *Accountability in the English educational system*, Hodder and Stoughton, Sevenoaks, 1979, £ 2.95

Veenman, S. A. M. en J. J. M. Kok (Red.), *De ontwikkeling en evaluatie van het onderwijsleerpakket 'Interactie-analyse'*. Samenvatting van het SVO-project 0302: Voortgezet onderzoek Interactie-Analyse, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage, 1979

Wesdorp, H. (Red.), *Studietoetsen en hun effecten op het onderwijs*. Eindverslag van het SVO-project 0313: Onderzoek betreffende onderwijskundige aspecten van het gebruik van objectieve studietoetsen, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage, 1979

Wit, J. de, H. Bolle en J. M. van Meel (Red.), *Psychologen over het kind*, bundel 6, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1979, f 42,-

Zee, H. van der, *Data-analyse. Een wegwijzer voor onderzoekers en gebruikers van onderzoek*, Boom, Meppel, 1979, f 19,50

Ontvangen rapporten

Samokhvalova, V.I., *Het aanleren van een categoriseerstrategie als mnemotechniek bij scholieren*, in: A. A. Smirnov e.a. (red.), *De ontwikkeling van het logisch geheugen bij kinderen*. Pedagogika, Moskou, 1976, 72-114. Nederlandse bewerking: H. F. A. Diesfeldt. Verkrijgbaar bij het Psychologisch Laboratorium Rijksuniversiteit Utrecht, secr. L-OPK, Varkenmarkt 2, Utrecht

Timmer, J. (Rapporteur), *Itembank Bank Wiskunde*. Eindrapport deel I: Algemene beschrijving; Eindrapport deel III: De CITO-RITP-bundels; Eindrapport deel VII:

Supplement. De tweede ronde conferenties van het informatieproject, Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling, Arnhem en Research Instituut voor de Toegepaste Psychologie, Amsterdam

Innovatiecommissie Basisschool, *Basisonderwijs*. De

samenwerking tussen gewoon en buitengewoon onderwijs. Verslag van de informatie-bijeenkomst op 23 oktober 1979, Onderwijscentrum, Zeist

Treffers, A. (Red.), *Cijferend vermenigvuldigen en delen (1)*, Instituut Ontwikkeling Wiskunde Onderwijs, Utrecht

wn-pb

Bijblijven is niet zó moeilijk !

Er is veel in beweging op de terreinen van opvoeding en onderwijs. U kunt gemakkelijk achterop raken. Maar u kunt ook zonder al te veel moeite bijblijven. Dat is vooral een kwestie van selectieve literatuurkeus.

Wolters-Noordhoff's Pedagogische Bibliotheek is u daarbij behulpzaam. Deze snel groeiende serie biedt (aanstaande) onderwijsgeveden keus uit belangrijke binnen- en buitenlandse literatuur en resultaten van recent onderzoek op de terreinen van

- onderwijskunde
- pedagogiek
- schoolleiding
- psychologie
- onderwijssociologie
- en organisatie

Bijblijven is niet zó moeilijk! Informeert u zich maar eens over

Wolters-Noordhoff's Pedagogische Bibliotheek

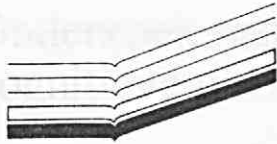
vakliteratuur voor oriëntatie en/of heroriëntatie in opvoeding en onderwijs

Wolters-Noordhoff bv, postbus 58, 9700 MB Groningen, tel. (050) 162304.
Ook verkrijgbaar via de boekhandel.

WNI

Wolters-Noordhoff

Een actuele terreinschets van (en voor) het onderwijs

NIEUW

Een naslagwerk/studieboek met een actuele, feitelijke beschrijving van begrippen, verschijnselen en ontwikkelingen in het onderwijs, en zakelijke informatie daarover:

Onderwijs in Nederland

door dr. J.F.M.C. Aarts, dr. N. Deen en prof. dr. J.H.G.I. Giesbers

Voor onderwijsgeevenden op alle niveaus, studenten, werkers in de verzorgings- en beleidsstructuur van het onderwijs, ouders, onderwijsjournalisten en leden van onderwijscommissies maakt dit boek een snelle oriëntatie in ons onderwijs mogelijk. Als naslagwerk kan het voor velen een nuttige functie vervullen.

Het hele onderwijs komt aan bod. Het gedeelte dat handelt over het kleuter- en lager onderwijs begint met een wat uitgebreider historisch overzicht. De verschillende typen scholen en allerlei ontwikkelingen worden kort en duidelijk beschreven. Bij het voortgezet onderwijs krijgen de mogelijke consequenties van de Contourennota een groter accent. Het laatste gedeelte behandelt het hoger onderwijs. De herstructurering van het wetenschappelijk onderwijs krijgt hierbij ook aandacht, hoewel het nog onzeker is wanneer de verschillende wijzigingen worden doorgevoerd.

ISBN 90 01 00606 X ing. 198 pag.

Uitgave van Wolters-Noordhoff bv,
postbus 58, 9700 MB Groningen,
telefoon (050) 162304.

Ook verkrijgbaar via de boekhandel.

Wolters-Noordhoff

gemeenteenschede

Het **PEDAGOGISCH CENTRUM** te Enschede zoekt in verband met de pensionering van één van de medewerkers, per 1 april 1980 voor de afdeling Onderwijssysteembegeleiding een

ONDERWIJSKUNDIG MEDEWERK(ST)ER

(vacature 166)

voor een begeleidingsopzet voor kleuter- en lagere scholen in Enschede.

Hoofddaccenten van de begeleidingsopzet:

1. Onderwijsvernieuwingen vinden plaats vanuit activiteiten van het totale schoolteam.
2. De opvoedingsrelatie leerkracht-leerling, met als speciale aangrijpingspunten:
  - individualisatie in het onderwijs
  - aandacht voor sociale vorming en creativiteit
  - een opvoeding tot een zelfstandige meningsvorming
  - onderwijsprocessen die voeren tot optimale kennis, gezien vanuit de mogelijkheden van het kind
3. Het helpen realiseren van een schoolsysteem voor 4-12 jarigen vanuit genoemde uitgangspunten in overeenstemming met de identiteit van de school.

Betrokkene zal vanuit deze begeleidingsopzet met een vijftal schoolbegeleiders en onderwijskundigen, schoolteams begeleiden om het bovengenoemde verder gestalte te geven.

Eisen:

- Het doctoraal examen in een van de sociale wetenschappen of het diploma Pedagogiek MO-b
- Goede contactuele eigenschappen.

- Organisatietalent.
- Betrokkene moet een positieve houding hebben t.o.v. het confessionele onderwijs.

Salaris:

Afhankelijk van leeftijd, opleiding en ervaring tussen
f. 3646,- en f. 4441,- of tussen
f. 3981,- en f. 5211,- bruto per maand.
Voor zeer ervaren krachten is een maximaal salaris van f. 6023,- niet uitgesloten.

De mogelijkheid deze functie in deeltijden te verrichten is onder bepaalde voorwaarden denkbaar. Belangstellenden worden in dit verband verzocht, de door hen geprefereerde arbeidstijden op het sollicitatieformulier te vermelden.

Belangstellenden voor deze functie(s) kunnen binnen een week na het verschijnen van dit blad een sollicitatieformulier aanvragen bij het bureau Personeelskeuze van de Secretarie (postbus 20, 7500 AA Enschede) onder vermelding van het betreffende vacaturenummer.

De bekende, bij de gemeentelijke overheid gebruikelijke secundaire arbeidsvoorwaarden zijn van toepassing. Een psychologisch- en medisch onderzoek maken deel uit van de selectieprocedure. Na ontvangst van het sollicitatieformulier zal aan iedere sollicitant een selectiestatut worden toegezonden. Hierin staan de rechten van de sollicitant vermeld.

